

FUNDACJA
PANOPTYKON

CENTRUM CYFROWE

FUNDACJA
BATOREGO

Instytut Cyfrowego
Obywatelstwa

pracownia
współtwórcza

instrat

INTERNET.
CZAS DZIAŁAĆ!

CLEMENTEA

Stanowisko organizacji pozarządowych dotyczące Strategii Cyfryzacji Państwa

Wstęp: Od cyfryzacji do polityki technologicznej państwa

Oddana do konsultacji społecznych „Strategia Cyfryzacji Państwa” zasługuje na uznanie, ponieważ zawiera wizję, której dotąd Polska nie miała. To **krok milowy w projektowaniu polityki technologicznej**. Doceniając odwagę w formułowaniu strategii i jej ambitny zakres, na wstępie chcemy zwrócić uwagę Ministerstwa na kilka (możliwych do uniknięcia) pułapek w myśleniu o cyfryzacji.

Autorzy strategii słusznie zauważają, że technologia nie jest odpowiedzią na wszystkie problemy. Kluczowe znaczenie ma **nakierowanie całej strategii na nadrzędny cel, jakim jest poprawa jakości życia obywateli i obywaterek**. Aby go osiągnąć, realizacja strategii nie może opierać się wyłącznie na osiąganiu celów ilościowych. Te pozwalają zmierzyć skalę cyfryzacji, ale jeszcze nie gwarantują, że zostanie zrealizowany jej nadrzędny cel. Pełna realizacja strategii wymaga więc dokładniejszego określenia także jakościowego charakteru zmiany społecznej, politycznej i gospodarczej, którą chcemy osiągnąć w Polsce dzięki cyfryzacji.

Przykładowo, bez zadawania fundamentalnych pytań o to, co warto, a czego nie warto automatyzować, istnieje ryzyko, że automatyzacja stanie się celem samym w sobie – zamiast narzędziem służącym poprawie życia obywateli.

Z uznaniem przyjmujemy ponadsektorowy i przekrojowy charakter strategii. Popieramy wizję cyfryzacji nakierowanej na usprawnienie państwa, poprawę jakości życia jego mieszkańców i budowanie silnych społeczeństwa i gospodarki. Jednocześnie jesteśmy przekonani, że aby cele te osiągnąć, potrzeba czegoś więcej niż tylko cyfryzacji. Potrzebujemy w Polsce polityki technologicznej powiązanej z polityką społeczną, kulturalną i naukową. Taka polityka nie może uciekać od głębszych pytań – o wizję świata, społeczeństwa i człowieka w epoce cyfrowej.

W naszym przekonaniu **kluczowe obszary, w których potrzebna jest długofalowa polityka państwa, to:**

1. **suwerenność technologiczna;**
2. **sprawne i praworządne państwo;**
3. **bezpieczeństwo obywateli i obywaterek (dzieci, pracowników i pracowniczek, konsumentów i konsumentek) w przestrzeni cyfrowej;**
4. **ucząca krytycznego myślenia i empatii edukacja technologiczna.**

Doceniamy, że te zagadnienia zostały dostrzeżone w projekcie Strategii cyfryzacji. Idąc krok dalej, w naszym stanowisku **wskazujemy pożądane kierunki działań państwa**, zgadzając się, że polska polityka technologiczna ma być zorientowana na podnoszenie jakości życia obywateli i obywaterek oraz na zachowanie cyfrowej suwerenności.

Wychodząc od wartości, jakie chcielibyśmy widzieć w polskiej polityce technologicznej, **proponujemy szereg inicjatyw, których realizacja oznaczałaby namacalne zmiany ważne dla obywateli i obywaterek.** Naszym celem jest **przeniesienie dyskusji nad strategią cyfryzacji z bardzo pojemnych celów na poziom konkretnych inicjatyw**, które będą sprzyjać osiągnięciu założonych w strategii wskaźników, a zarazem pokażą, jakimi wartościami kieruje się rząd w realizowanej polityce technologicznej.

I. Suwerenność technologiczna

Suwerenność technologiczna i niezależność od tzw. big techów jest kluczowa dla stabilności i bezpieczeństwa infrastruktury usług cyfrowych naszego państwa. Autorzy Strategii trafnie wskazują **osiągnięcie suwerenności technologicznej jako jedno z głównych wyzwań** stojących przed szeroko zakreślonym procesem cyfryzacji. Uwzględnienie w tym procesie narzędzi open source ma szansę postawić Polskę w czołówce krajów europejskich angażujących się w rozwój otwartych i interoperacyjnych rozwiązań.

Uważamy także, iż aby skutecznie przybliżyć się do osiągnięcia celu, jakim jest suwerenność technologiczna, należy rozszerzyć działania państwa w tym zakresie.

Szczególnie doceniamy takie elementy strategii, jak:

- nacisk na suwerenność technologiczną (s. 20);
- zaznaczenie szkodliwości zjawiska Splinternetu (s. 20);
- podkreślenie ryzyk związanych z dominacją big techów (s. 21) i uzależnienia państwa od rozwiązań od zewnętrznych dostawców (s. 27);
- uznanie roli oprogramowania open source w podnoszeniu jakości e-usług (s. 54, 169).

Proponujemy przekucie tych diagnoz w następujące, konkretne cele:

1. Administracja publiczna jest prawnie zobowiązana, by publikować w prywatnych sieciach społecznościowych wyłącznie informacje, które są również łatwo dostępne na stronie internetowej danej instytucji.
2. Państwo tworzy otwarty, darmowy, bezpieczny dziennik elektronicznych, posiadający otwarte API, umożliwiające komunikację szkół z rodzicami.
3. Państwo umożliwia zainstalowanie aplikacji mObywatel osobom, które nie są klientami Google lub Apple, poprzez udostępnienie możliwości pobrania aplikacji ze strony .gov.pl.
4. Wszystkie funkcje mObywatela są dostępne z poziomu przeglądarki internetowej (bez konieczności korzystania z systemu operacyjnego lub przeglądarki konkretnego dostawcy, jak Google lub Apple); (por. *Wyzwania i trendy: Nacisk na suwerenność technologiczną*).
5. Największe firmy technologiczne odprowadzają podatek cyfrowy od swoich przychodów pozyskanych na terenie Polski. Środki z tego podatku są przeznaczone na fundusz zajmujący się edukacją medialną / kampaniami promującymi higienę cyfrową.
6. Państwo wspiera rozwiązania otwartoźródłowe, niezależne od big techów, w tym poprzez finansowanie rozwoju i utrzymania oprogramowania otwartoźródłowego wykorzystywanego w administracji publicznej.
7. W dłuższym okresie: instytucje publiczne opuszczają prywatne platformy społecznościowe, takie jak X (Twitter), Facebook, Instagram, itp. (por. *Wyzwania i trendy: Zaburzenia konkurencji*);

II. Sprawne i praworządne państwo

W Strategii słusznie zauważono, że **zaufanie obywateli i obywaterek do państwa ma istotny wpływ na stosunek społeczeństwa do cyfrowych usług publicznych**. Równocześnie, **ważną rolę w budowaniu relacji obywatele-państwo ma transparentność i otwartość administracji publicznej**. Dostęp do informacji oraz danych będących w posiadaniu urzędów to większa przejrzystość działań państwa i możliwość wywierania wpływu na decydentów i decydentki.

Uważamy też, że **większy nacisk powinien być położony na wykorzystanie danych przez samą administrację do tworzenia polityk publicznych i podejmowania decyzji opartych na danych.**

Doceniamy, że ta diagnoza przełożyła się na takie elementy Strategii, jak:

- możliwość sprawdzenia przez obywateli i obywatelki, jaki organ i w jakiej sprawie miał dostęp do ich danych (s. 114);
- wykorzystanie otwartego oprogramowania przez polską administrację publiczną (s. 169);
- rekomendowanie systemowego finansowania projektów wspierających rozwój usług pośrednictwa danych i altruizmu danych (s. 108).

Jednocześnie oczekujemy, że ta diagnoza przełoży się na wdrożenie konkretnych projektów takich jak:

1. Umożliwienie obywatelom i obywatelkom sprawdzenia informacji o tym, kto miał dostęp do ich danych, w łatwy i wygodny sposób, np. za pomocą aplikacji mObywatel, oraz umożliwienie łatwego zgłoszenia ewentualnych nieprawidłowości do Urzędu Ochrony Danych Osobowych.
2. Przyjęcie, że wszystkie aplikacje i rozwiązania cyfrowe tworzone z publicznych pieniędzy mają otwarty kod źródłowy, oraz stworzenie mechanizmów wsparcia dla tworzenia rozwiązań open source w postaci funduszu open source.
3. Obowiązek informowania przez urzędy nie tylko o tym, że dany tekst, grafika czy film zostały wygenerowane przez AI, lecz także o tym, jaki model został użyty i jaka była treść promptu.
4. Organizowanie regularnych szkoleń w zakresie zarówno zarządzania danymi (w tym ich jakości, etyki), jak i analityki danych (wykorzystywania danych do kształtowania polityk publicznych opartych na danych) w administracji publicznej, np. przez pełnomocników i pełnomocniczki ds. otwartości danych.
5. Stworzenie strategii i prowadzenie działań na rzecz archiwizacji polskiego Internetu i systematycznego archiwizowania wybranych stron (np. gov.pl i innych cennych domen).
6. Wsparcie instytucji publicznych we wdrażaniu nowych modeli dzielenia się danymi, takich jak europejskie wspólne przestrzenie danych np. dla dziedzictwa, mediów czy zdrowia.

III. Bezpieczna przestrzeń cyfrowa

Ważnym celem projektowanej Strategii jest **budowanie bezpieczeństwa j sfery cyfrowej, w tym ochrona praw obywatelskich i przestrzeni informacyjnej w sieci** (s. 110). W tym zakresie oczekujemy **aktywności i na polu ochrony obywateli i obywaterek** (dzieci, pracowników

i pracowniczek, konsumentów i konsumentek) **w relacjach z dostawcami usług cyfrowych i pracodawcami.**

Wymaga to **zbudowania sprawnych, nowoczesnych instytucji i dopasowania procedur** (urzędowych, sądowych) **do dynamiki świata cyfrowego.** Zgadza się, że bezpieczeństwo sfery cyfrowej wymaga m.in. skutecznej walki z dezinformacją (s. 111). Na tym polu **oczekujemy zdecydowanej polityki w stosunku do wielkich platform internetowych,** których systemy algorytmiczne rozpowszechniają takie treści.

Autorzy Strategii trafnie diagnozują problem, z jakim polskie państwo mierzy się w relacji z wielkimi platformami internetowymi:

„Modele biznesowe oparte na uzależnianiu użytkowników od treści i algorytmach śledzących, upowszechnianie nierealistycznych standardów urody, dostęp nieletnich do szkodliwych treści, hejt, szerząca się dezinformacja – wszystkie te czynniki mają negatywny wpływ na zdrowie psychiczne dzieci i dorosłych, osłabienie więzi społecznych czy polaryzację debaty publicznej i wymagają kompleksowej odpowiedzi”. (s. 21)

Doceniamy, że projektowana strategia cyfryzacji zakłada:

- wspieranie silnego otoczenia instytucjonalnego wokół regulacji mających zapewnić poszanowanie uznanych wartości i praw jednostek w sieci poprzez wyposażenie podmiotów odpowiedzialnych za egzekwowanie przepisów w środki techniczne, osobowe i finansowe (s. 113);
- ochronę pracowników przed ryzykiem bycia ciągle dostępnym (przyjęcie prawa do odłączenia się), nieprzejrzywym „scoringiem” i opartymi o uprzedzenia ocenami (s. 113);
- finansowanie badań wpływu technologii cyfrowych na zdrowie psychiczne i rozwój psychospołeczny obywateli, w szczególności dzieci i młodzieży (s. 120);
- realizację kampanii społecznych i informacyjnych na temat higieny cyfrowej i praw obywateli i obywaterek (w tym zwłaszcza dzieci) w przestrzeni cyfrowej (s. 120).

Oczekujemy, że diagnoza i cele sformułowane w Strategii cyfryzacji przełożą się na konkretne projekty i działania państwa, w szczególności:

1. zbudowanie odpowiednich kompetencji i zasobów w Urzędzie Komunikacji Elektronicznej tak, by był w stanie skutecznie realizować zadania wynikające z aktu o usługach cyfrowych (Digital Services Act, DSA), m.in. w zakresie edukacji publicznej, współpracy z zaufanymi podmiotami sygnalizującymi, obsługi indywidualnych skarg i wniosków o dane od zweryfikowanych badaczy).

2. Zbudowanie mechanizmu nadzoru nad decyzjami moderacyjnymi platform dającego gwarancję niezależności oraz realizowania standardów praw człowieka. Wspieranie powstawania przewidzianych w akcie o usługach cyfrowych pozasądowych organów rozstrzygania sporów.
3. Wypracowanie, bezpiecznego wieku korzystania z produktów cyfrowych, zwłaszcza z platform społecznościowych, przy udziale organizacji społecznych, badaczy i badaczek tej problematyki i na podstawie wiedzy o wpływie technologii na dobrostan małoletnich.
4. Wypracowanie i wprowadzenie standardów ochrony małoletnich w produktach i usługach cyfrowych, które zapewnią ochronę tej grupy użytkowników i użytkowniczek przez manipulacyjnymi interfejsami i uzależniającymi funkcjonalnościami.
5. Wprowadzenie wobec firm świadczących usługi dla administracji, oświaty i spółek Skarbu Państwa oraz uczestników programów wspierania przedsiębiorczości (np. inkubatorów dla start-upów) wymogu przestrzegania standardów ochrony małoletnich i uznanych etycznych standardów w projektowaniu aplikacji.
6. Taktyczne wykorzystanie kampanii społecznych i informacyjnych do przygotowania społeczeństwa na nowe procedury i standardy wynikające z polityki rządu lub wdrożenia regulacji Unii Europejskiej (w szczególności: ograniczenia dostępu do produktów cyfrowych dla małoletnich; prawo do bycia odłączonym dla pracowników i pracowniczek; prawo do wnoszenia skarg na podstawie DSA; standardy bezpiecznego projektowania aplikacji dla przedsiębiorców).

IV. Edukacja do życia i pracy z technologią

Edukacja to **ważny element strategii i droga do osiągnięcia jej nadrzędnego celu: poprawy jakości życia obywateli i obywaterek.**

Autorzy słusznie podkreślają konieczność „wspierani[a] kompetencji cyfrowych wśród dzieci i młodzieży w procesie edukacji” (s. 40). Równie celnie rozpoznają, że obecnie „polski system edukacji nie gwarantuje uzyskania przez absolwentów szkół średnich podstawowego poziomu kompetencji cyfrowych” (s. 47) oraz że do zmiany tego stanu rzeczy potrzeba „odpowiednio przygotowanej kadry pedagogicznej” (s. 50).

Należy jednak zachować ostrożność, by **nie ulegać silnej presji cyfryzacji szkoły jako celu samego w sobie.** Oczekujemy wyraźniejszego wskazania, że „kompetencje cyfrowe” to **nie tylko obsługa urządzeń, ale też zrozumienie roli technologii w szerszym kontekście społecznym oraz umiejętności oceny ich wpływu na zdolności intelektualne i stan psychiczny.**

W pełni zgadzamy się, że budowanie świadomości w zakresie bezpiecznego poruszania się w otoczeniu cyfrowym wymaga umiejętności „krytycznego myślenia i stosowania zasad higieny cyfrowej” (s. 49). Sugerujemy, aby również na tę umiejętność położyć w strategii większy nacisk.

Pobudzenie krytycznego zmysłu technologii sprzyja rozwojowi kompetencji cyfrowych jako zdolności wytwarzania różnych form wiedzy i wartości. W konsekwencji rozwój dydaktyki cyfrowej powinien polegać nie tylko na „dostosowaniu podstawy programowej do postępu technologicznego” (s. 52), ale również **służyć budowaniu kompetencji takich jak samodzielność w tworzeniu hipotez, samowiedza, abstrakcyjne myślenie, empatia i współpraca**. Od tego bowiem zależy kierunek „przygotowani[a] nauczycieli do realizacji zajęć zgodnie z obowiązującą podstawą programową oraz metodyką wykorzystywania nowych technologii w nauczaniu” (s. 52).

Oczekujemy, aby w zakresie transformacji cyfrowej edukacja szkolna (skierowana do dzieci i młodzieży) była systemowo powiązana z edukacją społeczną (skierowaną do dorosłych).

Uzupełniając zawarte w strategii diagnozy, przedstawiamy następujące propozycje w zakresie edukacji szkolnej:

1. Wczesna edukacja (w klasach 1-3) realizowana bez kontaktu z ekranem (smartfony, tablety), ale niekoniecznie bez komputera, jeśli służy do nauki programowania.
2. Pilne wprowadzenie edukacji cyfrowej do wszystkich kierunków kształcących nauczycieli.
3. Przeznaczenie realnych środków na wspieranie nauczycieli pracujących metodami projektowymi, inspirujących się pedagogiką bazującą na współpracy i krytycznym myśleniu lub chcących się w tym zakresie dokształcać.
4. Wprowadzenie w szkole średniej nowego przedmiotu „Komunikacja społeczna w środowisku cyfrowym”, zbierającego wiedzę z zakresu antropologii, filozofii, etyki, teorii społecznej, nauk o mediach, nauk kognitywnych, ekonomii i prawa.
5. Uruchomienie programu kształcenia nauczycieli, którzy potrafiliby tego przedmiotu uczyć.
6. Powołanie zespołu do opracowania podręcznika i antologii tekstów „Myślenie krytyczne i technologia” dla szkół średnich.

Z zadowoleniem przyjmujemy zawartą w strategii chęć „stworzenie planu komunikacji społecznej w mediach publicznych” (s. 55). Doskonałym prospołecznym pomysłem są gminne „kluby rozwoju cyfrowego” (s. 49) i zatrudnienie w nich kompetentnych edukatorów.

Oczekujemy, że **kluby będą również miejscem poszerzania wiedzy o możliwym negatywnym wpływie rozwoju technologicznego na jednostki, społeczeństwo i systemy państw** (dezinformacja, e-uzależnienia, problemy zdrowia psychicznego i fizycznego, osłabienie kompetencji poznawczych), **promowania higieny cyfrowej i kultury uwagi**.

Oprócz tego nasze propozycje, komplementarne wobec kierunku zarysowanego w strategii, są następujące:

1. Przeprowadzenie ogólnopolskiej kampanii edukacyjnej w zakresie wiedzy o negatywnych konsekwencjach rozwoju technologicznego i higieny cyfrowej, skierowanej do osób dorosłych, z wykorzystaniem wszystkich mediów publicznych oraz z budżetem na działania w mediach prywatnych.
2. Włączenie Ministerstwa Zdrowia w edukację lekarzy i lekarek pierwszego kontaktu, lekarzy i lekarek pediatrów, geriatrów, psychiatrów oraz terapeutów i terapeutek w zakresie przekazywania pacjentom wiedzy o nowych zachowaniach prozdrowotnych (higiena cyfrowa). Dostarczenie do publicznych placówek broszur i plakatów informacyjnych.
3. Włączenie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w edukację dorosłych w miejscach pracy w zakresie wykorzystywania urządzeń ekranowych do pracy w sposób chroniący zdrowie, jako formę profilaktyki chorób zdrowia psychicznego i wypalenia zawodowego.
4. Włączenie do prowadzenia działań edukacyjnych istniejących instytucji kultury (aktualnie pominiętych w strategii) i udzielenie im wsparcia (rozwój kompetencji, regulacje, finansowanie) umożliwiającego odpowiedzialne wdrożenie AI i wykorzystanie danych kultury w rozwoju innowacji. Promowanie współpracy (poprzez stworzenie instrumentów finansowych oraz inicjatyw sieciujących) instytucji kultury z ośrodkami badawczymi i akademickimi.

Grudzień 2024

Stanowisko przygotowane przez:

Maria Drabczyk – Centrum Cyfrowe

Agata Miazga – Fundacja InStrat

Blanka Wawrzyniak – Fundacja InStrat

Magdalena Bigaj – Fundacja „Instytut Cyfrowego Obywatelstwa”

Kuba Orlik – Fundacja „Internet. Czas działać!”

Wojciech Klicki – Fundacja Panoptykon

Katarzyna Szymielewicz – Fundacja Panoptykon

dr Przemysław Pałka – Uniwersytet Jagielloński, Projekt Clementea

dr hab. Michał Krzykowski, prof. Uniwersytetu Śląskiego – Fundacja „Pracownia Współtwórcza”

dr Alek Tarkowski

dr Zuzanna Warso